

MATĚJ CZINEGE

**POVAHA
POŽÍVACÍHO
PRÁVA**

KAROLINUM

Povaha požívacího práva

Matěj Czinege

Recenzovali: JUDr. Lucie Slavíková, Ph.D.

JUDr. Petr Bezouška, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Praha 2025

Redakce Veronika Ptáčková

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2025

© Matěj Czinege, 2025

Výzkum byl podpořen Grantovou agenturou Univerzity Karlovy (projekt č. 146524).

Tato publikace byla realizována v rámci programu základní institucionální podpory vědy a výzkumu na Univerzitě Karlově Cooperatio, vědní obor právo (law).

ISBN 978-80-246-6101-8

ISBN 978-80-246-6114-8 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Seznam zkratk	11
Poděkování	15
Předmluva	17
1. Úvod	19
1.1 Účel monografie	19
1.2 Metodologie	22
ČÁST PRVNÍ: POJEM POŽÍVACÍHO PRÁVA	27
2. Úvod k poživacímu právu	29
2.1 Poživací právo coby tradiční právní institut	29
2.2 Poživací právo pro měnící se svět	31
2.2.1 Je dnes poživací právo k něčemu?	31
2.2.2 Běžná využití poživacího práva	32
2.3 Pojetí poživacího práva	35
2.3.1 Historická pojetí	35
2.3.2 Současné pojetí	38
2.4 Poživací právo a <i>numerus clausus</i> věcných práv	42
2.4.1 Zásada <i>numerus clausus</i> a <i>numerus apertus</i>	42
2.4.2 Jednota institutu	45
2.4.3 Svébytnost poživacího práva	45
2.5 Dispozitivita a kogentnost úpravy poživacího práva	47
2.5.1 Zásada povinného typu a zásada povinného obsahu	47
2.5.2 Tzv. vnitřní a vnější vztah	53
2.6 Poživací právo jako pojem	54
2.6.1 Požívání, právo požívat a poživací právo	54
2.6.2 Skrývá se poživací právo?	55
2.6.3 Pojem <i>doživotní užívací právo</i>	56
2.7 Přiměřené použití ustanovení o závazcích	57
2.8 Srovnání s obdobnými instituty	59
2.8.1 Užívací právo	59

2.8.2	Služebnost bytu	63
2.8.3	Svěřenský fond	64
2.8.4	Svěřenství	64
2.8.5	Čekatelství a čekatelská práva	66
2.8.6	Dělené vlastnictví	68
3.	Právní režim poživacího práva	71
3.1	Obecně	71
3.2	Poživací právo jako věcné právo	72
3.2.1	K systematice OZ	74
3.2.2	Elasticita poživacího práva	78
3.3	Poživací právo jako osobní služebnost	81
3.3.1	Obecně	81
3.3.2	Pojem osobních a pozemkových služebností	82
3.3.3	Ke zřízení osobních a pozemkových služebností vzhledem k jejich povaze	85
3.3.4	<i>Numerus clausus</i> u osobních služebností	91
3.4	Držba	93
3.5	Souvislost s úpravou správy cizího majetku	95
3.6	Prvky aktivního konání povinnou osobou u služebností	97
3.7	Některé aspekty poživacího práva v případě spoluvlastnictví	98
3.8	Poživací právo k náhradnímu předmětu	103
4.	Omezení poživacího práva	105
4.1	Omezení zásadou <i>salva rerum substantia</i>	105
4.2	Časová omezenost	108
4.3	Omezení převodu a přechodu	110
5.	Spolupožívání	116
5.1	K terminologii	116
5.2	Společenství poživacího práva	118
5.2.1	Obecně	118
5.2.2	Akrescence u poživacího práva	118
5.2.3	Nedělitelnost poživacího práva	120
5.2.4	Povaha společenství poživacího práva	128
5.2.5	Závěr ke společenství poživacího práva	133
5.3	Spolupožívání mimo společenství poživacího práva	133
5.3.1	Zvláštní společenství	133
5.3.2	Solidárně nedílné spolupožívání	133

5.3.3	Solidárně nedílné spolupožívání coby společenství jmění	136
5.4	Spolupožívání při konkurenci požívacích práv	140
6.	Zvláštní typy požívacího práva podle předmětu	142
6.1	<i>Quasiususfructus</i>	142
6.1.1	Obecně	142
6.1.2	Podmínky vzniku	148
6.1.3	Trvání	151
6.1.4	Dispozitivita a kogentnost při <i>quasiususfructu</i>	155
6.1.5	Restituční nárok	157
6.2	<i>Ususfructus</i> dispoziční	160
6.3	Kusé požívací právo	163
6.4	Tzv. knihovní požívací právo	167
6.5	Další pojmenované typy požívacího práva	169

ČÁST DRUHÁ: ZŘÍZENÍ A ZÁNİK POŽÍVACÍHO PRÁVA

7.	Zřízení požívacího práva	173
7.1	Úvod	173
7.1.1	Obecně k pojmu zřízení požívacího práva	173
7.1.2	Zřizovací tituly	176
7.1.3	Je výčet titulů konečný?	178
7.2	Ke kauze a kauzalitě při zřízení požívacího práva	181
7.3	K modu při zřízení požívacího práva	184
7.4	Zřízení služebnosti pořízením pro případ smrti	186
7.5	Zřízení smlouvou	186
7.5.1	Úvod	186
7.5.2	Způsob zřízení a povaha smlouvy	189
7.5.3	Smlouva ve prospěch třetího	193
7.6	Vydržení požívacího práva	194
7.7	Nabytí od tzv. nevlastníka	197
7.8	Další případy zřízení požívacího práva	199
7.8.1	Zřízení rozhodnutím soudu a jiných orgánů veřejné moci	199
7.8.2	Zřízení ze zákona	200
7.8.3	Zřízení rozdělením nemovité věci?	200
8.	Zánik požívacího práva	202
8.1	Obecně k zániku	202
8.2	Promlčení	206

8.2.1	Zánik požívacího práva promlčením podle judikatury NS	210
8.2.2	Zákonně konformní zánik promlčeného požívacího práva	212
8.2.3	<i>Usucapio libertatis</i> požívacího práva	215
8.3	Zánik <i>ex lege</i>	220
8.3.1	Obecně	220
8.3.2	Zánik podle § 1107 OZ	221
8.3.3	Zánik podle § 1152 OZ	222
8.3.4	Zánik podle § 11 odst. 15 PUZ	223
8.4	Zánik splynutím	224
8.4.1	Obecně ke splynutí	224
8.4.2	Zánik splynutím vydržením	227
8.4.3	(Ne)splynutí při spoluvlastnictví	228
8.5	Zánik vzdáním se práva	229
8.6	Zánik dohodou	234
8.7	Zánik rozhodnutím soudu	235
8.7.1	Zánik podle § 1299 odst. 2 OZ	235
8.7.2	Zánik podle § 2000 odst. 1 OZ	236
8.8	Zánik <i>rei mutatione</i>	237
8.8.1	Obecně	237
8.8.2	Zánik věci	238
8.9	Další důvody zániku	240
8.9.1	Zánik na základě rozvazovací podmínky a uplynutí doby	240
8.9.2	Zánik smrtí oprávněné osoby nebo zánikem oprávněné právnické osoby	242
8.9.3	Zánik v případě fiduciárního zajištění a zajišťovacího požívacího práva	243
8.9.4	Zánik v exekuci a insolvenční	244
8.9.5	Zánik zánikem dluhu	244
8.10	Vyloučení zániku opuštěním	244

ČÁST TŘETÍ: ZVLÁŠTNÍ PŘÍPADY POŽÍVACÍHO PRÁVA

9.	Zajišťovací institut	249
9.1	Poživací právo jako antichretická dohoda	251
9.2	Zajišťovací požívací právo	253
9.2.1	Obecné úvahy	253
9.2.2	Podobnost se zajišťovacím převodem práva	254

10. Požívací právo jako předmět vkladu	256
10.1 Předmět vkladu do společnosti	256
10.2 Předmět vkladu do tiché společnosti	259
11. Požívací právo v dědickém právu	261
11.1 Dědičné požívací právo	261
11.1.1 Pojem dědičného požívacího práva	262
11.1.2 Dědičný <i>quasiususfructus</i>	268
11.1.3 Dědičné požívací právo nepravé	269
11.2 Požívací právo a úprava dědického práva	270
11.3 Omezení předního dědice při fideikomisární substituci	271
12. Požívací právo stavebníka k pozemku	273
13. Požívací právo k jinému věcnému právu	274
14. Požívací právo svědčící vlastníkov	276
15. Požívací právo k věci opuštěné	280
Bibliografie	283
Literatura	283
Soudní rozhodnutí	295
Ústavní soud ČR	295
Nejvyšší soud ČR	296
Nejvyšší soud ČSR (a protektorátní NS)	297
Nižší soudy	298
Oberster Gerichtshof (předlitavský i rakouský)	298
Bundesgerichtshof	298
Tribunal Supremo	298
Cour de cassation (francouzský)	298
Nižší cizí soudy	299
Věcný rejstřík	300

SEZNAM ZKRATEK¹

ABGB	JGS Nr. 946/1811, <i>Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch</i> , dále také <i>rakouský občanský zákoník</i>
ang.	anglicky
at.	rakouská němčina
BGB	<i>Bürgerliches Gesetzbuch</i> , RGrB. S. 195, dále také <i>německý občanský zákoník</i>
BGH	<i>Bundesgerichtshof</i>
C. civ. (pt)	<i>Código civil</i> , Decreto-Lei n.º 47344, dále také <i>portugalský občanský zákoník</i>
c. k. nejvyšší soud	<i>Oberster Gerichts- und Kassationshof</i>
C. c. Q.	<i>Code civil du Québec</i> , SQ 1991, c. 64, dále také <i>quebecký občanský zákoník</i>
C. civ. (fr)	<i>Code civil des Français</i> , dále také <i>francouzský občanský zákoník</i>
CC(es)	Real Decreto de 24 de julio de 1889 por el que se publica el <i>Código Civil</i> , dále také <i>španělský občanský zákoník</i>
CC(it)	<i>Codice civile</i> , testo del Regio Decreto 16 marzo 1942, n. 262, dále také <i>italský občanský zákoník</i>
DCFR	<i>Draft Common Frame of Reference</i>
de.	německá němčina
DZ(OZ)	důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku, sněmovní tisk č. 362/0, Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 6. volební období, 26. května 2011

¹ Níže uvedené předpisy jsou v předkládaném díle vždy uváděny ve znění k 1. lednu 2024, není-li dále stanoveno jinak anebo nevyplývá-li z povahy věci znění k jinému datu. V této monografii uvádím i rozhodnutí zahraničních soudů. Vzhledem k tomu, že se jedná často o rozhodnutí nejvyšších soudů v dané jurisdikci, bylo třeba jednoduše rozlišit, o který nejvyšší soud se jedná. Z tohoto důvodu v práci tyto nejvyšší soudy uvádím v původním jazyce a originálním označením; tímto je tak možné rozlišit i nejvyšší soudy v německy hovořících zemích.

EŘ	zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů
es.	španělsky
eWpG	Gesetz über elektronische Wertpapiere vom 3. Juni 2021, BGBl. I S. 1423, dále také <i>německý zákon o elektronických cenných papírech</i>
EZ	zákon č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon)
fr.	francouzsky
it.	italsky
IZ	zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)
KatZ	zákon č. 256/2013 Sb., o katastru nemovitostí, dále také <i>katastrální zákon</i>
navrOZ	Návrh nového občanského zákoníku z roku 2005 ²
NS	Nejvyšší soud
NStZ	zákon č. 283/2021 Sb., stavební zákon, dále také <i>nový stavební zákon</i>
obč. zák.	zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, dále také <i>třetí občanský zákoník</i> ³
OGH	<i>Oberste Gerichtshof</i>
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
OVG	<i>Oberverwaltungsgericht</i>
OZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále také pouze <i>občanský zákoník</i>
OZO	císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, ⁴ dále také pouze <i>obecný zákoník občanský</i>
pt.	portugalsky
PUZ	zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona

2 Paragrafované znění je mj. zveřejněno na internetových stránkách České advokátní komory (https://www.cak.cz/assets/files/550/OZ-konsolidovan__verze.pdf) nebo na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti ČR, které se věnují rekodifikaci (<http://obcanskyzakonik.justice.cz/>).

3 Běžně v knize používám zkratku obč. zák., avšak v některých případech používám také pojem *třetí občanský zákoník*. Tento pojem není sice zaužívaný, avšak chtěl jsem se vyhnout pojmenování starý občanský zákoník pro chybějící opozitum: „nový“ občanský zákoník pojmenovávám běžně pouze jako občanský zákoník bez přívlastku. Proto jsem se rozhodl na příhodných místech použít k rozlišení předchozího občanského zákoníku raději jeho pořadí mezi občanskými zákoníky, počítáno od OZO.

4 Znění českého překladu zákona v online aplikaci nakladatelství C. H. Beck beck-online.cz.

RejZ	č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob a o evidenci svěřenských fondů, dále také <i>rejstříkový zákon</i>
sch.	švýcarská němčina
SStZ	zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), dále také <i>starý stavební zákon</i>
střed. obč. zák.	zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, dále také <i>střední občanský zákoník</i>
subOZ	návrh právní úpravy věcných práv subkomitétu pro revizi občanského zákoníku z roku 1923 ⁵
TS	<i>Tribunal Supremo</i>
VlnOZ	vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, sněmovní tisk č. 844, VI. volební období, 1937; senátní tisk č. 425, VI. volební období, 1937 ⁶
ZGB	<i>Schweizerisches Zivilgesetzbuch</i> , SR 210, také <i>švýcarský občanský zákoník</i>
ZISIF	zákon č. 240/2013 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech
ZMS	zákon č. 219/2000 Sb., o majetku ČR a jejím vystupování v právních vztazích
ZOK	zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích
ZoV	zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění)
ZPKT	zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu

5 Celý návrh s důvodovou zprávou je otištěn v Miloslav Stieber (ed.): *Věcné právo. Návrh subkomitétu pro revizi občanského zákoníka pro Československou republiku*, Praha: Nákladem ministerstva spravedlnosti 1923.

6 Pokud není uvedeno jinak, jedná se o znění návrhu předloženého vládou před projednáním v komorách Národního shromáždění ČSR a jejich výborech. Senátní i sněmovní tisky jsou totožné, byly předloženy oběma komorám zároveň v témže znění.

PODĚKOVÁNÍ

Jako prvním bych chtěl poděkovat svému školiteli prof. JUDr. PhDr. Janu Wintrovi, Ph.D., za jeho pomoc a oporu; ostatně právě díky němu mohu tuto knihu vydat. Také bych chtěl poděkovat prof. JUDr. PhDr. Davidu Elischerovi, Ph.D., vedoucímu katedry občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy, za jeho pomoc a sympatie při psaní této knihy.

Bez JUDr. Lucie Slavíkové, Ph.D., bych na této knize nikdy nebyl začal pracovat. Musím jí proto poděkovat za to, že mě přivedla k tématu požívacího práva, kterému se od té doby střídavě věnuji.

Další díky patří prof. PhDr. Blance Říchové, CSc., která mě sice vedla k politologii, a nikoliv k právu, ale díky níž jsem našel zalíbení v akademii a ve vědecké práci.

Dovolte mi také poděkovat recenzentům za jejich cenné připomínky k textu, které napomohly k jeho zlepšení.

Na závěr bych chtěl věnovat své díky svým nejbližším přátelům a rodině, kteří sice netuší, o čem je tato kniha (u čehož pochopitelně zůstane, neboť ji do rukou sice vezmou, ale číst ji nebudou), ale kteří mě povzbuzují a podporují. Jmenovitě bych chtěl takto poděkovat Ing. Jaroslavu Janošovi, Kateřině Kopřivové, Mgr. Natálii Jánské a samozřejmě mému nejdražšímu Matěji Šimandlovi, svým rodičům a babičkám, kteří byli ochotni vyslechnout moje povzdechy nad nedostatečným postupem v mé práci nejčastěji.

PŘEDMLUVA

S posledním úderem zvonů v noci na 1. ledna 2024, kdy po celé zemi dozněla poslední zpívaná slova oslavující svérázné Nuselské údolí, kterým dodnes protéká (spíše dnes stojatá) hučící voda tam, kde se dřív rozléhaly lučiny a kde tento zurčivý tok obklopovaly bory, na něž lze dodnes z Nuselského mostu shlédnout, otočil jsem se na Matěje a připomněl jsem mu, že je to přesně deset let od nabytí účinnosti nového občanského zákoníku. Jsem přesvědčen, že takových scén muselo být po celé zemi mnoho. Rok 2024 uplynul v duchu oslav deseti let, která uběhla od rekodifikace civilního práva, ostatně sám jsem se jedné z narozeninových oslav zúčastnil se svým příspěvkem.

Sám jsem při rekodifikaci chyběl, protože v době přijetí občanského zákoníku jsem seděl jako malý tercián v lavici zlínského gymnázia obklopeného lesy, velmi odlišnými od lesů v Nuslích. Bohužel jsem nebyl tehdy natolik uvědomělý, abych si zapamatoval, *co jsem dělal*, když byl tehdy nový občanský zákoník schválen. Dokonce se obávám, že jsem si toho ani možná nevšiml.

To jsem musel odčinit. První ročník doktorského studia mi nabídl prostor sepsat tuto knihu jako můj příspěvek k 10. výročí nabytí účinnosti nového soukromého práva. U rekodifikace jsem sice nebyl, ale možná mi to poskytlo odstup, který jsem se pokusil v předkládané práci využít. Víím, že se pak může v některých pasážích zdát, že jsem popustil uzdu své kreativitě a nabízím řešení, která jsou, jak by má generace řekla, trochu „*out there*“. I přesto si za nimi stojím, protože se domnívám, že názory v této knize obsažené jsou vyvážené, podpořené dostatečnou argumentací, opírají se o odbornou literaturu, byť zahraniční a vysvětlují právní problémy, jež v této knize uvádím; jinými slovy, věřím, že nesa svůj argument, nezakopnul jsem a nespádl s ním do Pyriflegethónu. Každopádně svou dějinnou chybu, spočívající v bezbřehé neznalosti velmi průměrného terciána týkající se milníků soukromého práva, jsem se tak jal napravit touto knihou, kterou čtenářům předkládám, a je na nich, aby posoudili, jestli jsem v *Tartaru* neskončil.¹

1 Viz Platón: *Faidón*, 6., opravené vyd., Praha: Oikúmené 2005, s. 154, marg. č. 113a–c.

V době, kdy se poprvé rozezněly verše o Nuselském údolí slavícím ševcovské slavnosti, a i mnoho let potom bylo požívací právo běžnou součástí právního řádu a bylo i náležitě v praxi používáno. Věřím, že tato kniha pomůže oprášit některé jeho méně známé vlastnosti.

* * *

Mgr. PhDr. Matěj Czinege je interním doktorandem na katedře teorie práva a právních učení Právnické fakulty Univerzity Karlovy, jehož školicíkem je prof. JUDr. PhDr. Jan Wintř, Ph.D. Zároveň působí jako vyšší ministerský rada na oddělení civilního práva hmotného, legislativního odboru Ministerstva spravedlnosti ČR. Magisterské studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dokončil v roce 2023, v témže roce také dokončil studium politologie na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy, kde rovněž v témže roce obhájil rigorózní práci.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8213-0527>

e-mail: matej.czinege@prf.cuni.cz

1. ÚVOD

1.1 ÚČEL MONOGRAFIE

I přesto, že v roce 2024 uplynulo deset let od nabytí účinnosti rekodifikace českého civilního hmotného práva, nadále se některé návrativší se tradiční instituty nedokázaly vpravit do širšího povědomí české právní vědy i praxe.¹ Poživací právo představuje právě jeden z těchto institutů i přesto, že nabízí opravdu široké možnosti svého využití, což lze dobře ilustrovat na jeho silném postavení v zemích, kde je používáno tradičně již dlouhou dobu a kde se těší velké oblibě – ostatně i v době účinnosti OZO se u nás běžně objevovalo.² Cílem předkládaného textu je přiblížit některé aspekty související s povahou poživacího práva, které nebyly doposud v české právní vědě dostatečně zdůrazňovány, a představit některé obecné otázky, které se s poživacím právem pojí a na něž upozorňují cizí právní dogmatiky. Tato monografie by tak měla představit poživací právo v kontextu českého práva a nastínit jeho možná využití pro právní praxi. I přesto se nechci zaměřit na nejobecnější otázky poživacího práva, na které může být místo jinde. Ústředním účelem předkládané práce je zodpovědět otázku: Jaká je povaha poživacího práva? Kniha se tak nezaměřuje na vlastní obsah poživacího práva, ale na jeho formu a hledá, jaké podoby poživacího práva se objevují za využití zahraničních doktrín, jaká poživací práva se mohou uplatnit ve zdejším právu, jaké je jejich využití; v souvislosti s tím zkoumá, jakým způsobem poživací právo vzniká a zaniká. Významnou část publikace věnuji jednotlivým základním vlastnostem poživacího práva a jejich projevům.

- 1 Budiž názorným příkladem počet rozhodnutí okresních a krajských soudů týkajících se výslovně poživacího práva v databázi rozhodnutí okresních, krajských a vrchních soudů (<https://rozhodnuti.justice.cz/>). V databázi bylo k 30. dubnu 2024 zařazeno celkem 32 rozhodnutí týkajících se poživacího práva, z čehož pouze 11 (!) se netýkalo žalob hlavy různé úspěšně anonymizovaného knížectví na vyklizení nemovitosti. Z těchto jedenácti pak 2 se netýkaly služebnosti poživacího práva, ale požívání v souvislosti s pachtem. Byť taková statistika nemůže úplně odrážet faktický „nežalobní“ stav, přece jen poskytuje alespoň nějakou indikaci k tomu, jak je v praxi poživací právo využíváno. Od uzavření rukopisu bylo Nejvyšším soudem vydáno rozhodnutí, které se detailně zaměřilo na výklad poživacího práva – jedná se o rozhodnutí sp. zn. 26 Cdo 1469/2025-316, ze dne 19. srpna 2025. Toto rozhodnutí rozebírám na jiném místě.
- 2 Například Vážného sbírka obsahuje celkem 118 rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR (resp. proktorátního NS), která se týkají poživacího práva.

- 3 *Inspirační zdroj.* Při výběru vhodné tematiky, která odpovídá na položenou otázku, jsem se inspiroval ve dvou velkých dílech, která se zabývají požívacím právem, resp. věcnými břemeny. Prvním z nich byla vlivná *Věcná břemena v občanském zákoníku* z pera Jiřího Spáčila;³ ze zahraniční provenience mi byla vzorem kniha *Usufructo, uso y habitación* od Francisca Rivero Hernández.⁴ Co do kritického pohledu na povahu požívacího práva mi za vzor sloužila kniha Marie Fabreové *L'usufruit atypique*.⁵ Struktura těchto knih se odráží i ve struktuře předkládané monografie.
- 4 *Struktura knihy.* Předkládaná kniha rozděluje text do čtyř úrovní, přičemž hlavní oddíly, které jsou zde uvedeny jako části, nezasahují do číslování jednotlivých kapitol – číslování je odvozeno od kapitoly první úrovně (např. nadpis *I. Úvod*). Avšak některé kapitoly třetí úrovně jsou ještě rozděleny na nečíslované podčásti, které jsou uvozeny pojmem nebo termínem v kurzívě na začátku příslušného odstavce. K tomu jsem přistoupil u kapitol, v nichž nebyl text dostatečně přehledně rozdělen. Domnívám se, že to usnadní čtenáři orientaci v textu.
- 5 První věcná kapitola se věnuje konceptu požívacího práva v širší perspektivě tradičních kontinentálních právních řádů (a našich předešlých právních řádů), na jejichž zkušenosti staví první neostrý obraz různých využití požívacího práva. Sleduje odlišná chápání požívacího práva jako omezeného věcného práva, resp. věcného práva k věci cizí, a rozlišuje různá použití pojmu požívacího práva a požívání a vymezuje je ve srovnání s jinými podobnými, příbuznými instituty zdejšího soukromého práva. Další kapitola se věnuje právnímu režimu požívacího práva a vymezuje jeho vlastnosti stran formy (nikoliv obsahu, jak bylo uvedeno výše). Kapitola následující představuje omezení, která na požívací právo působí. Další kapitola se zabývá pojmem spolupožívání a různými jeho podobami, neboť tento zvláštní režim se na povaze požívacího práva významně projevuje. Na tuto kapitolu navazuje další kapitola pojednávající o dalších, zvláštních případech požívacího práva v souvislosti s jeho předmětem, který ovlivňuje výše vymezené vlastnosti „běžného“ požívacího práva. Tyto kapitoly představují první část knihy.
- 6 Druhá část knihy se věnuje vzniku, (trvání) a zániku požívacího práva ve dvou kapitolách, které tuto tematiku pokrývají. Třetí část knihy odpovídá na otázku o povaze požívacího práva ve zvláštních případech požívacího práva nikoliv v souvislosti s jeho předmětem (jako výše), ale s jeho praktickým využitím. Volně tak navazuje na první kapitolu, která využití požívacího práva představila na základě poznatků z cizích právních řádů. Zde se

3 Jiří Spáčil: *Věcná břemena v občanském zákoníku*, Praha: C. H. Beck 2006.

4 Francisco Rivero Hernández: *Usufructo, uso y habitación*, 3. vyd., Madrid: Civitas 2020.

5 Marie Fabre: *L'usufruit atypique*, Paris: LGDJ 2020.

pojednává o požívacím právu jako prostředku zajištění nebo jako předmětu vkladu do společnosti nebo tiché společnosti; a uvádí se zde i další případy požívacího práva, které se objevují v současném občanském zákoníku. *Marginální čísla.* Pro snazší orientaci v textu jsem zvolil číslování odstavců formou marginálních čísel. Odkazy na marginální čísla v textu by měly čtenáři napomáhat spojovat různé aspekty a jsou návodem, jak je knihu možné číst tak, aby čtenář, který hledá souvislosti, tyto souvislosti jednoduše našel; to nevylučuje četbu knihy *cover-to-cover*. Rovněž je samozřejmě možné konzultovat rejstřík.

Povaha knihy. Na první pohled se může zdát, že se jedná o veskrze teoretickou práci; mou ambicí je však skloubit v této knize teoretické postoje se závěry pro praxi. Teoretická rovina práce by chtěla rozvíjet (právněvědeckou) teorii věcných práv a do jisté míry i obecnou teorii civilního práva (ve smyslu, v jakém je používá Fernandes⁶). Současně se kniha snaží nabídnout i rozvoj zdejší právní doktríny, což ostatně představuje její hlavní cíl. Praktická rovina v této práci nezahrnuje návody s praktickými příklady, jakým způsobem k různým aspektům požívacího práva přistupovat;⁷ snažím se o to, aby se teoretická rovina přelila do roviny praktické tak, aby kniha ukázala, jaké možnosti požívací právo nabízí a kde jsou jeho limity. Osobně se mi zdá, že vůbec nejzajímavější jsou hraniční, periferní případy, které vůbec vybočují z tradičního pojetí nebo pro praxi běžného využití nejrůznějších institutů, nejsou to tedy jednoduché případy, *one-right-answer cases*;⁸ ostatně z akademického pohledu je vlastně správné, podle mého názoru, snažit se dané téma napínat, a ačkoliv své úvahy nakonec člověk odmítne, i to přispívá k pochopení zkoumané problematiky. Hraniční případy a tato akademická natažení totiž odhalují právě povahu toho či onoho právního institutu. Dochází k jakémusi pohybu (*Hin- und*

6 Na Fernandes se zde navazují proto, že na jeho pojetí civilistiky lze dobře ilustrovat dělicí linii mezi doktrínou a (vědeckou) právní teorií. Fernandes píše, že „[o]becná teorie občanského práva se tak může zabývat pouze obecnými otázkami, které jsou relevantní pro různé druhy občanskoprávních vztahů. Jinými slovy, její studium má za cíl určit a analyzovat společné a obecné zásady a režimy, které jsou dominantní v celém občanském právu.“ (cit. dle: Luís Alberto Carvalho Fernandes: *Teoria geral do direito civil. Introdução, pressupostos da relação jurídica*, I, 6. vyd., Lisboa: Universidade Católica Editora 2012, s. 21). Takto přistupuje i k jiným (oborovým) disciplínám – tzn., že pro něj, a i pro mne zde, spočívá teorie věcných práv v jeho obecných otázkách. Doktrína vztahující se k věcným právům nabývá opačné polohy, tzn., že doktrínou jsou pokryty už konkrétnosti. Uvedu zde příklad: elasticita věcných práv, tzn. úvahy nad tím, co znamená elasticita u věcných práv – to je podle mého názoru teorie věcných práv; doktrína však stanovuje, jak se tento koncept elasticity ve své obecnosti projevuje v případech požívacího práva a jaké má důsledky. Obojí je v této knize diskutováno.

7 Například jako to činí Henri Leyrat: *Usufruit, gestion de patrimoine et pratique notariale*, Paris: Defrénois 2023.

8 Ronald Dworkin: *Když se práva berou vážně*, Praha: Oikoymenth 2001, s. 71n.

Herwandern des Blickes)⁹ mezi periferií a centrem toho či onoho právního institutu, z něhož pak vyvstává jeho jasnější podoba. Jeden z důvodů, proč jsem se rozhodl svou monografii takto pojmut, je ten, že osobně nejsem zastáncem definic v právu tam, kde neslouží dobře svému účelu; a pro dostatečný popis požívacího práva jeho definice jinak obsažená v ust. § 1285 OZ jednoduše nestačí. V práci, doufám přesvědčivě, ukazuji, že tato definice není pro pochopení požívacího práva vůbec dostačující. Proto je podstatná část této monografie věnována právě těmto hraničním případům, na nichž se pokouším poukázat na nezřejmé aspekty požívacího práva.

- 10 Tady, úplně na začátku, si dovolím ukročit stranou. Chtěl bych vysvětlit to, jakým způsobem o právu uvažuji, protože to může více osvětlit i vlastní metodologii knihy. Částečně jsem se toho dotkl již o odstavec výše. Vycházím zde z tradičního filozofického (částečně antropologického) konceptu majícího svůj původ v myšlení Martina Bubera, s nímž přišel ve svém díle *I and Thou*. Buber navazuje na poměrně obvyklé pojetí člověka jakožto součásti společnosti tak, že rozlišuje dvě polohy, které člověka staví do prostředí společnosti: *I-It* a *I-Thou*.¹⁰ Pro zdejší účely není třeba jeho filozofii příliš podrobně rozebírat; důležitější je, jak se v předkládaném díle projevuje. Domnívám se, že je možné podobně identifikovat dva způsoby studia konceptů a institutů v civilistice: jednak je možné na ně pohlížet samostatně a studovat jejich vlastní (měřitelný) obsah. Za druhý způsob považuji jejich analýzu skrze vlastní projevy, které jsou poodhalovány pouze v kontextu střetávání se s jinými koncepty a instituty civilního práva. Domnívám se, že každý z těchto dvou způsobů může obstát sám o sobě, byť ke skutečně komplexnímu poznání by měla sloužit jejich vzájemná kombinace. Tato práce se zaměřuje především na způsob druhý, tj. snaží se poodhalit povahu požívacího práva skrze souvislosti s jinými instituty českého občanského práva. Tento přístup je obzvláště pro výzkum v oblasti omezených věcných práv, coby práv se zvláštním vztahem k vlastnickému právu, dobře obhajitelný.

1.2 METODOLOGIE

- 11 *Interpretační metodologie*. Z širokého záběru studie plyne i nutnost široké palety metodologických přístupů. Jak jsem uvedl výše, primárně se jedná o doktrinální práci, která se snaží představit požívací právo v kontextu

9 Termín jsem si vypůjčil od Engische z jeho interpretační logiky; viz také Thomas M. J. Möllers: *Legal Methods*, München: C. H. Beck 2020, s. 113, marg. č. 10.

10 Simon Revenscroft: *An Analysis of Martin Buber's I and Thou*, London: Macat International 2017, s. 34–35.

práva českého, a proto úzce pracuje s objektivním právem, jehož výklad se snaží předložit. Zde nevybočují z tradičního českého kánonu interpretační metodologie tak, jak jej zpracovali Jan Wintr¹¹ a Filip Melzer.¹² V této rovině nespátřují zásadní metodologický oříšek.

Historicko-komparativní rovina. Zvláštní pozornost bych však chtěl svěst ke kategorii historicko-komparativního výkladu. Kategorie teleologického výkladu je poměrně široká, jak přesvědčivě dokazuje Wintr,¹³ přičemž východiskem, které tuto různorodou kategorii drží pohromadě, je sledování účelu předmětné normy, a to i „v duchu účelů a hodnot celého právního řádu“.¹⁴ Toto sleduje i zvláštní metoda teleologického výkladu, kterou zde nazývám historicko-komparativní. Tato metoda teleologického výkladu „proniká hluboko ke smyslu institutu, vyzkoumá různé aspekty jeho utváření až dojde do současnosti“.¹⁵ A přece se nejedná o výklad historický, jehož předmětem je úmysl zákonodárce v době přijímání dané normy;¹⁶ zde nehledíme k vůli zákonodárce při přijímání OZ, ba ani k vůli historického zákonodárce při přijímání předešlých občanských zákoníků (či dalších zákonů upravujících materii občanského práva hmotného) – pro tuto konkrétní metodu v kánonu teleologického výkladu je vlastní hledání účelu pomocí srovnávání normy platného práva s její historickou obdobou v předchozích právních úpravách, z nichž norma současného platného práva odvozuje svůj původ (tzv. *droit constant*).¹⁷ Historicko-komparativní metoda teleologického výkladu má tak vést k nalezení recentně objektivního výkladového cíle; tedy zkoumáme, jaký má norma význam pro jejího současného adresáta.¹⁸ Robles v tomto smyslu uvádí, že „pochopení pro-

11 Jan Wintr: *Metody a zásady interpretace práva*, 2. vyd., Praha: Auditorium 2019.

12 Filip Melzer: *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*, 2. vyd., Praha: C. H. Beck 2011.

13 J. Wintr: *Metody a zásady interpretace práva*, s. 163.

14 Cit. dle: *ibid.*

15 Cit. dle: Gregorio Robles: *Teoría del Derecho. Fundamentos de Teoría Comunicacional del Derecho*, II, Cizur Menor: Aranzadi 2015, s. 436. Čtenáře, který se s Gregoriem Roblesem doposud nesešel, bych upozornil, že se jedná o autentický překlad jeho slov; Roblesova teorie práva je z našeho střeoevropského pohledu psána téměř prorockým tónem. Robles nerozlišuje jednotlivé metody výkladu práva tak, jak se tradičně objevují v našem střeoevropském prostoru, ale navazuje na Savignyho dělení. Pro Roblese je toto podstatou historického výkladu.

16 J. Wintr: *Metody a zásady interpretace práva*, s. 135. Rovněž se nejedná o právní hermeneutiku (resp. *Rezeptionstheorie*) spočívající (velmi zjednodušeně) v porozumění normě adresátem v průběhu času, viz Bernd Rüthers – Christian Fischer – Axel Birk: *Rechtstheorie*, 12. vyd., München: C. H. Beck 2022, s. 111, marg. č. 156n; srov. také Jan Wintr: *Metodologie interpretace práva a moderní hermeneutika*, in: *Metodologie interpretace práva a právní jistota*, ed. Aleš Gerloch – Jan Tryzna – Jan Wintr, Plzeň: Aleš Čeněk 2012, s. 100–114.

17 K tomu viz T. M. J. Möllers: *Legal Methods*, s. 153, marg. č. 152, kde jsou uvedeny i odkazy na původní francouzský koncept.

18 K tomu viz J. Wintr: *Metody a zásady interpretace práva*, s. 167 a F. Melzer: *Metodologie nalézání práva*, s. 84, marg. č. 81.

blematické situace, na kterou se právní text pokouší odpovědět, nás vede k zamyšlení nad její genezí a nad odpověďmi, které byly na stejné nebo podobné problémy dány v příslušných právních předpisech¹⁹. V takto neobvyklém pojetí se odráží „zvláštní“ nebo „specifická“ povaha našeho platného občanského práva. Vzhledem k jeho vývoji, který zde netřeba podrobně naznačovat, se tak sluší přihlédnout k diachronnímu vývoji té či oné normy v čase pro její lepší porozumění, resp. pro porozumění jejímu účelu. Obzvláště v oblasti věcných práv, a pak specificky u požívacího práva, jejichž úprava významně vychází z VlnOZ, majícího původ v subOZ, který významně čerpá ze své předlohy v OZO, má tento výklad své místo.²⁰

- 13 *Komparativní metodologie*. Vzhledem k tomu, že téma požívacího práva nebylo doposud podrobněji zpracováno v české (i historické) doktríně, bylo třeba hledat nejen řešení, ale i problémy, jež tato řešení mají vyřešit, v zahraniční právní vědě, resp. v zahraniční doktríně, která je na téma požívacího práva bohatá. Nemusím zdůrazňovat, že tato studie není komparativní práce, která by vykreslovala požívací právo jako institut *ius commune*, ale práce pojednávající o ryze českém požívacím právu upraveném podle českého práva. Využití komparativních metod se zde nedá ztotožnit s tím, jak je využívá Christian von Bar ve svém dvoudílném *Gemeineuropäisches Sachenrecht*²¹ nebo z novější literatury Felix Andreas Kiefner v *Besitz als relatives Eigentum?*,²² které nedávno publikoval v Mohr Siebeck.
- 14 *Komparativní doktrinní výzkum*. V pojetí této knihy se jedná o tzv. komparativní doktrinní výzkum, který, podobně jako obecná právní komparatistika, má sám mnohá úskalí,²³ např. v možnosti dostatečně důvodného odkazu na zahraniční doktrínu, jejího náležitého pochopení a vlastně

19 Cit. dle: G. Robles: *Teoría del Derecho*, s. 435.

20 Proto je mimochodem možné metodologicky odlišovat, zdali se jedná o čistě komparativní metody (a to jak dogmaticko-komparativní výklad, případně i další čistě komparativní metody) spočívající ve srovnání se *současnou* rakouskou doktrínou nebo se *současným* zněním ABGB (byla-li daná norma oproti znění společného OZO změněna), nebo v tomto odstavci představenou „historicko-komparativní“ metodu teleologického výkladu spočívající v porozumění diachronnímu vývoji normy odhalujícímu blíže její účel. Stranou lze navíc podotknout, že se nejedná pouze o případy srovnání OZ a OZO, nýbrž i OZ s dalšími zákoníky (československými či cizími), z nichž byly přejety normy do platného práva. Historicko-komparativní metoda však vyžaduje vyšší intenzitu přijetí cizí normy než pouhou „inspiraci“.

21 Christian von Bar: *Gemeineuropäisches Sachenrecht. Grundlagen, Gegenstände sachenrechtlichen Rechtsschutzes, Arten und Erscheinungsformen subjektiver Sachenrechte*, I, München: C. H. Beck 2015; Christian von Bar: *Gemeineuropäisches Sachenrecht. Besitz; Erwerb und Schutz subjektiver Sachenrechte*, II, München: C. H. Beck 2019.

22 Felix Andreas Kiefner: *Besitz als relatives Eigentum? Geschichte und Dogmatik des Besitzschutzes als Relativschutz im common law und im civil law*, Tübingen: Mohr Siebeck 2024.

23 Ralf Michaels: *The Functional Method of Comparative Law*, in: *The Oxford Handbook of Comparative Law*, ed. Reinhard Zimmermann a kol., 2. vyd., Oxford: Oxford University Press 2019, s. 345–389.

možnosti porozumění cizímu právu.²⁴ Opatrnost je nasnadě, avšak použitelnost zahraniční doktríny není vyloučena. Obzvláště, když může sloužit ke zmiňovanému hledání témat, která doktrína zdejší zatím nezná nebo se jim nevěnuje v dostatečné podrobnosti. Dovolám se však jak zdejší doktríny, kterou zde v nejlepší tradici představuje například Petr Tégel, jenž ve svých studiích taktéž používá zahraniční doktrínu pro podporu svých argumentů, tak i samotné zahraniční doktríny, která v případě požívacího práva nehledí na hranice. Takto viz například širokou zahraniční literaturu, kterou používá Rivero Hernández,²⁵ jehož si zde беру za svůj vzor. Vytknout v tomto kontextu lze rakouskou doktrínu, která se zde vymyká ostatním. Rakouská doktrína je s naší doktrínou úzce spjata ze zřejmých historických důvodů; ale také je s ní spjata formulací objektivního práva, které u nás skrze převzetí textu VlnOZ, čerpajícího zase z OZO, zapříčiňuje vysokou míru podobnosti mezi současným zdejším právem a objektivním právem rakouským. Vedle zmiňované rakouské doktríny vzorek obsahuje doktrínu německou, francouzskou, španělskou, portugalskou a švýcarskou; místy je možné najít i zmínky čerpající z doktríny italské a quebecké v případech zvláštního zřetele – především tehdy, když zákonodárce v důvodové zprávě přiznává inspiraci v občanských zákonících italském nebo quebeckém. Každopádně kritériem výběru výše zmíněných právních řádů je: (1) propracovanost doktríny týkající se požívacího práva; dále (2) objektivní přenositelnost poznatků na základě vnitřní povahy daného cizího systému (tzn. právní blízkost), případně (3) nikoliv celého systému, ale alespoň úpravy požívacího práva, a konečně (4) význam cizí kodifikace pro české soukromé právo, jak bylo již zmíněno výše.

Čtenář by se někdy mohl podívat nad tím, že se často odkazují na zahraniční literaturu; v souvislosti s výše uvedeným mám však za to, že je její využití v pořádku. Jednak je zahraniční literatura týkající se požívacího práva často podrobnější než ta, kterou nabízí česká právní věda – to je přirozené vzhledem k tomu, že formálně služebnost požívacího práva od účinnosti obč. zák. do účinnosti OZ (tj. necelých 50 let) nebyla zákonem upravena a vyšla z užívání, a právní věda neměla důvod se věnovat neužívanému institutu. I přesto dále v této knize stavím na spoustě kvalitní domácí odborné literatury týkající se věcných práv. Za druhé se mi zdá, že je správné upozorňovat na podobnosti a rozdíly mezi naší právní úpravou a úpravou srovnatelných právních řádů, protože to umožňuje čtenáři i autorovi zařadit použité argumenty do širšího kontextu evropské civi-

24 Mark Van Hoecke – Mark Warrington: Legal Cultures, Legal Paradigms and Legal Doctrine. Towards a New Model for Comparative Law, *The International and Comparative Law Quarterly* 47, č. 3 (1998), s. 495–536.

25 F. Rivero Hernández: *Usufructo, uso y habitación*, s. 1550–1581.

listiky. A nakonec mám za to, že i k vědecké civilistice lze přistupovat tak, že se nejedná pouze o národní diskuzi, ale právě i o diskuzi mezinárodní.

- 17 *Diskurzivní přístup.* Na nemálo místech předkládané monografie upozorňuji na několikera možná řešení, která se nabízejí v souvislosti s odpovědí na jiné, předběžné otázky, které nebyly zájmem této předkládané práce, ale které zasluhují vlastní hlubší analýzu. V těchto případech uvádím argumenty podporující taková odlišná řešení a tyto rovněž vyvracím a vysvětluji, proč považuji své řešení za správné.
- 18 V textu jsem se snažil jasně vymezit současný (případně i historický) názor právní teorie, rozhodovací praxi dovolacího soudu, ale současně poukázat na některé nedostatky obého. Každopádně své závěry směřuji jak k dosavadní právní teorii a praxi Nejvyššího soudu, tak k postojům, které ke konkrétním věcem přináším v této monografii: bude-li tak tíhou přílehlavé argumentace jeden vyvrácen, vždy je možné se oprít o závěry k postoji druhému. Z tohoto důvodu jsou některé obecné pasáže rozvinutější; nejedná se o chybu začátečníka, ale o jeho (přímý) úmysl. V těchto pasážích uvádím argumentaci, která reaguje na ustálené smýšlení o té či oné věci.

ČÁST PRVNÍ
POJEM POŽÍVACÍHO PRÁVA

2. ÚVOD K POŽÍVACÍMU PRÁVU

2.1 POŽÍVACÍ PRÁVO COBY TRADIČNÍ PRÁVNÍ INSTITUT

Úvod. Jedním z cílů, které v této knize sleduji, je představit poživací právo 19 jako pružný institut, který může sloužit mnoha rozdílným účelům; možná pro ilustraci, ačkoliv se to bude stredoevropskému pozorovateli z 20. let 21. století zdát úsměvné, bylo to právě poživací právo, které mohlo spojovat zdánlivě nespojitelné – od Francisca de Asís, manžela královny Isabely II. Španělské, jemuž svědčilo poživací právo k zámku francouzských králů v Épinay-sur-Seine,¹ po původní obyvatele Brazílie, kterým je poživací právo brazilskou ústavou přiznáno k půdě, kterou tradičně obývají, a k řekám a jezerům, které se zde nachází (čl. 231 odst. 2 ústavy Brazílské federativní republiky z roku 1988).² Poživací právo může dobře posloužit králům i (jejich) prostému lidu.

Univerzalita zeměpisná. Stejně tak dobře může sloužit i nám, byť ve zcela odlišných podmínkách – a to nejen „u nás“ v kontinentálním právu! Dokonce i islámské právo zná koncept *požívání* (v přepise sg. *manfa‘a*, pl. *manāfi‘*) spočívající v užívání věci a braní plodů, který je sám svébytným předmětem právního jednání, byť se nejedná o věcné právo v chápání kontinentálního práva.³ Právní systémy *common law* znají přiměřeně podobné instituty srovnatelné s poživacím právem v té podobě, která je známa kontinentálnímu právu – *life estate* a *fee simple estate*, oba mající původ ve feudálním právu.⁴ Přičemž v dnešním právu je *life estate* pro svou „nepraktičnost“⁵ téměř nevyužívaným institu-

1 Jonatan Inglesias Sancho: Francisco de Asís. Bicentenario del único rey consorte de la historia de España, *España Real* (online), 28. 4. 2022.

2 Původním obyvatelům svědčí poživací právo jako kolektivu, nikoliv každému zvlášť. Toto poživací právo se tak podobá struktuře fideikomisu. Vlastníkem půdy je federální Brazílie, viz Carlos Frederico Marés: *O renascer dos povos indígenas para o direito*, Curitiba: Juruá 1999, s. 121–122, 145.

3 Joseph Schacht: *An Introduction to Islamic Law*, Oxford: Clarendon Press 1964, s. 134.

4 Alison Clarke – Paul Kohler: *Property Law. Commentary and Materials*, Cambridge: Cambridge University Press 2005, s. 309.

5 Problém zjevně spočívá v tom, že *life estate* nelze fakticky postoupit na jiného ani s ním jinak nakládat (např. zatížit jej), neboť vzhledem k jeho doživotní dočasnosti s nejistým okamžikem zániku (smrtí) jej většinou jiné osoby nechtějí nabývat a banky (!) jej nechtějí přijímat

tem, který byl v americkém právu⁶ nahrazen institutem *equitable life estate*.

- 21 *Mnohotvárnost poživacího práva.* Poživací právo není monolitický institut, ačkoliv by se to pohledem na právní úpravu tak mohlo jevit. Namísto jediného poživacího práva existuje celá řada různých poživacích práv lišících se podle svého předmětu, podle svého obsahu nebo rozsahu – s řadou z nich je možné se v této knize seznámit. To je dobré mít na paměti proto, že změnou těchto parametrů může poživací právo nabývat různé povahy a odlišných vlastností, byť vždy je možné poukázat na společné aspekty. Proto se odlišně „chová“ poživací právo k akci než poživací právo k nemovité věci – i při zachování stejného rozsahu rozdílný předmět podmiňuje odlišný obsah poživacího práva. Novější zákoníky z druhé poloviny 19. století a pozdější toto rozpoznávají a obsahují podrobnější ustanovení týkající se poživacích práv k různým předmětům (např. § 1046 BGB), nebo pro různý obsah (např. § 1038 BGB), nebo pro odlišný rozsah poživacího práva (např. § 1039 BGB). Ostatně není to jen BGB, rovněž také CC(it), C. civ. (pt), CC(es) a C. c. Q, ale i další občanské zákoníky, které si z těchto berou inspiraci. Naopak C. civ. (fr) a ABGB jsou v úpravě spíše střídmější.
- 22 *Historicky poživací právo vzniklo v poměrech rodinného práva, resp. práva dědického,⁷ což se dlouho projevovalo i v našem právním řádu – během trvání manželství svědčilo manželovi poživací právo k manželčině věnu (§ 1227 OZO),⁸ případně bylo možné takto zaopatřit vdovu po manželovi/zůstaviteli.⁹ Ale s vývojem moderní společnosti se jí poživací právo přizpůsobovalo a měnilo se s ní – najednou se tak poživací právo hodilo k zatížení jiných předmětů, s nimiž se dříve vůbec nepočítalo. Vzhledem k tomu, jak OZ ve své úpravě poživacího práva nejen myšlenkově svými tezemi, ale často i formulačně vzchází z VlnOZ z roku 1937 a OZO, je třeba mít na paměti, že jakkoliv se jedná o úpravu přijatou v rámci rekodifikace soukromého práva v roce 2012, nejedná se nutně o úpravu, která by v sobě*

za zástavu, viz John. G. Sprankling – Raymond R. Colleta: *Property. A Contemporary Approach*, 3. vyd., St. Paul: West Academic Publishing 2015, s. 328.

6 Ibid., s. 328–329.

7 Ursula Floßmann – Herbert Kalb – Karin Neuwirth: *Österreichische Privatrechtsgeschichte. Lehrbuch*, 7. vyd., Wien: Verlag Österreich 2014, s. 233–234; Francisco Rivero Hernández: *Los derechos reales de goce en cosa ajena*, Pamplona: Aranzadi 2019, s. 90. Na druhou stranu se v české právněhistorické literatuře objevují názory odlišné; Procházka naznačuje, s odkazem na východní literaturu s tím, že v našich poměrech je třeba tuto otázku dále podrobit zkoumání, že by novodobé poživací právo mohlo vzniknout přeměnou strašich feudálních institutů, případně poživací právo přirovnává k institutu nezakoupené nemovitosti, viz Vladimír Procházka: *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1963, s. 70, 116.

8 Emil Svoboda: *Rodinné právo československé*, Praha: Vesmír 1935, s. 34.

9 Ibid., s. 41–42.

odrážela společensko-ekonomický vývoj po první polovině 19. století. Subkomitét pro věcná práva pod Stieberovým vedením výslovně přiznává, že rezignoval na řešení některých složitých otázek, a tak jednoduše převzal úpravu OZO.¹⁰ Tímto nemíním udeřit kritikou na rekodifikační práce ve dvacátých letech 20. století ani na tytéž práce v nultých letech a na začátku desátých let 21. století; nemyslím si, že je to nutně problém. Tvrdím však, že je třeba brát to v potaz: pro právní praxi by tak měla být více relevantní teorie a doktrína, od níž se může praxe odrazit, není-li možné občas řešení hledat přímo v textu zákona. Ostatně proto předkládanou monografií nabízím jak právní teorii, právní doktrínu, tak současně právní praxi, aniž bych tím chtěl způsobit této knize schizofrenii.

2.2 POŽÍVACÍ PRÁVO PRO MĚNÍCÍ SE SVĚT

2.2.1 JE DNES POŽÍVACÍ PRÁVO K NĚČEMU?

Na úvod vědecké studie se vždy sluší představit, jak je její předmět relevantní a co znamená pro současnou společnost, v čem spočívá její přínos. Kromě toho, co jsem již nastínil výše stran právní teorie, doktríny a právní praxe, dovolím si utrousit širší poznámku stran poživacího práva v současné pozdně kapitalistické společnosti. Marie Fabreová začíná svou knihu *L'usufruit atypique* upozorněním, že poživací právo, jsouc staroslavným institutem, je vlastně v dnešní době lépe využitelné, než tomu bylo dříve.¹¹ Poživací právo, a je to vlastně až k nevíře, ob stojí i v současné dalekosáhlé proměně civilního práva a jeho identity odrážející se v diskuzi k omezení soukromoprávní autonomie a rozšiřování kogentnosti v civilním právu;¹² a to i přesto, že se ve své podstatě jedná o tentýž feudální institut, o tentýž římský institut,¹³ který našel uplatnění i v socialistickém právu, v němž „[d]o popředí vystupoval nikoliv výrobní, ale spotřební účel oprávně-

10 Zde mám na mysli konkrétně výslovné nepřevzetí podobné úpravy pro řešení konkurence služebností, jako je v § 1024 BGB: „Subkomitét snažil se najít jednotné řešení těchto případů při všech věcných právech. Referent podal za tím účelem několik návrhů, také pro úpravu v knihovním řádě. Než případy těchto střetů byly tak rozmanité, že všeobecné řešení nebylo možné. U všech věcných práv byly by se musily zařadit speciální předpisy. Subkomitét uznal posléz, že se takové střety přece jen zřídka vyskytují, takže není potřeby stanovit pro ně zvláštní předpisy.“; cit. dle: důvodová zpráva k subOZ, s. 89.

11 M. Fabre: *L'usufruit atypique*, s. 2, marg. č. 1.

12 Přehledně viz Stefan Frederic Thönissen: *Subjektive Privatrechte und Normvollzug*, Tübingen: Mohr Siebeck 2022, s. 2.

13 Ugo Mattei - Alessandra Quarte: *The Turning Point in Private Law. Ecology, Technology and the Commons*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing 2019, s. 23.

nění plynoucích z věčných břemen“.¹⁴ V předkládané monografii bych chtěl nastínit takové poživací právo, které obstojí v současné tvrdé kritice systému subjektivních práv v civilním právu.¹⁵ Poživací právo jako institut přežilo všechna tato odlišná hospodářská, společenská uspořádání proto, že ve své podstatě není doktrinálním výmyslem, ale vzniklo v důsledku hospodářské nezbytnosti.¹⁶

- 24 Poživací právo sleduje dvě na sebe navazující funkce: (1) striktně majetkovou, která slouží k omezení vlastnického práva v rozsahu a obsahu odpovídajícím poživacímu právu tak, že poživatel namísto vlastníka věc užívá a bere z ní plody; (2) společenskou, která z majetkové vychází a sleduje za svůj cíl nastavení vzájemných vztahů mezi osobou vlastníka a poživatele, nikoliv však coby povinného a oprávněného, ale jako osob, jejichž vztah vychází z mimoprávních skutečností.¹⁷

2.2.2 BĚŽNÁ VYUŽITÍ POŽÍVACÍHO PRÁVA

- 25 Ekonomická podstata poživacího práva spočívá, jak uvádí Fabreová, v možnosti vlastníka uchovat si platný, právem uznávaný titul ke svému majetku, který neztrácí a uchovává si jej tak, za současného poskytnutí tohoto majetku jiné osobě k jeho sdílení a sdílení plodů, které majetek přináší. Zřízením poživacího práva vzniká nová hodnota, se kterou je možné disponovat. Podle ekonomické teorie by toto mělo vést k nejlepšímu využití statků.¹⁸ Takovéto přenechání do užívání jinému

14 Cit. dle: Oldřich Jehlička: Komentář k § 135c obč. zák., in: Zdeněk Češka a kol.: *Občanský zákoník. Komentář (Zásady, § 1 až 221)*, I, Praha: Panorama 1987, s. 435.

15 Současná kritika klasického pojetí soukromého práva nevychází pouze z kritické právní teorie, ale i z druhé strany „spektra“, viz např. Menkeho kritika subjektivních práv na základě schmittovského pojetí osoby coby „izolovaného suverénního jednotlivce“ (*isolierten souveränen Individuums*). Viz blíže Christoph Menke: *Kritik der Rechte*, Berlin: Suhrkamp 2015.

16 José Luis Lacruz Berdejo a kol.: *Elementos de Derecho Civil. Derechos reales. Derechos reales limitados, Situaciones de cotitularidad*, III/2, 3. vyd., Madrid: Dykinson 2009, s. 1.

17 Rivero Hernández uvádí tyto funkce odlišně, byť jsem jeho dělení na funkci majetkovou a společenskou převzal. Majetková funkce pro něj spočívá v rozštěpení užívání věci a společenská dopadá výhradně do sféry rodinných vztahů (F. Rivero Hernández: *Usufructo, uso y habitación*, s. 67–68, marg. č. 1/55). Co se týče majetkové funkce, vychází z představy o tom, že užívání věci je „odděleno“ od vlastnického práva a přechází na poživatele; jak ovšem vysvětlují jinde (Matěj Czinege: Proč jsou omezená věčná práva omezená? K teoriím o povaze věčných práv a k jejich pojmenování, *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*, č. 1/2025/, s. 197–212), toto vnímání je již překonané proto, že poživací právo není od vlastnického práva „odděleno“, ale vlastnické právo je v tomto obsahu a rozsahu omezeno. Co se týče společenské funkce, poživací právo neslouží jen ve sféře rodinných vztahů a je tak možné tuto úvahu ještě více zobecnit.

18 Edward J. McCaffery: *A Life Estate Conception of Property*, *University of Southern California Law School Working Paper Series* (online), 15. 9. 1999, s. 23.

není českému právu neznámé; např. ust. § 27 ZMS,¹⁹ které, byť se jedná o veřejnoprávní předpis, dovoluje organizační složce státu hospodařící s jeho majetkem tento majetek třetí osobě přenechat k užívání (mj.) právě proto, že „bude dosaženo hospodárnějšího či účelnějšího využití věci (při zachování hlavního účelu, ke kterému organizační složce státu slouží), anebo za situace, že je to účelné před konečným naložením s věcí, u které bylo rozhodnuto o trvalé nepotřebnosti majetku státu, lze majetek státu rovněž přenechat do užívání“.²⁰ Takovému přenechání má nesporně hospodářský smysl: je využít majetek, který by jinak ležel ladem a žádnou hodnotu by nevytvářel, tak, že přináší hodnotu jak vlastníkově (je-li užíván za úplatu), tak uživateli. Toto *ratio* je aplikovatelné rovněž i v poměrech z poživacího práva, byť u poživacího práva je možné najít i další využití, která v této monografii představují (např. poživací právo coby institut zajištění).

Zřízení poživacího práva může představovat levnější způsob využívání cizí věci – nedochází k převodu vlastnického práva, takže i přesto, že poživatel plně využívá možnosti, které zatížená věc nabízí, neplatí „plnou“ cenu za její pořízení. Ačkoli nenabývá vlastnické právo k věci, je chráněn ve svém výkonu i proti vlastníkově věci, protože se jedná o věcné právo. Na druhou stranu má vlastník zajištěn trvalý příjem, a pokud si bude přát věc přece jen prodat, může tak učinit, aniž by tím poživací právo utrpělo. Na ekonomickou hodnotu poživacího práva lze pohlížet i z druhé strany, jak si všímá Rivero Hernández; vlastník může svou věc prodat a zároveň si vyhradit poživací právo. Z pohledu tohoto (bývalého) vlastníka, nyní poživatele, je transakce výhodná proto, že získá finanční obnos za prodej věci (byť pravděpodobně nižší, než kdyby si poživací právo nezřídil) s tím, že tuto věc může stále užívat a brát z ní plody, čímž se tak může bývalý vlastník, nyní poživatel, zajistit do budoucna. Z pohledu kupujícího nového vlastníka je transakce výhodná proto, že se jedná o zajímavou investici s nižšími pořizovacími náklady.²¹

Běžně se poživací právo používá v dědickém právu, když chce zůstavitel umožnit užívat po své smrti jiné osobě svou věc a brát z ní plody, ale zároveň si nepřejde, aby na ni přešlo vlastnické právo k věci, neboť by po smrti

19 Toto ustanovení zde dávám pouze jako příklad toho, že existují takové právní poměry, které umožňují, stejně jako poživací právo, nastavení různých modelů ekonomických vztahů. V případě režimu podle § 27 ZMS zřejmě nepůjde zřídit poživací právo ke státnímu majetku, s nímž organizační složka hospodaří; viz vymezení „přenechání majetku k užívání“ v komentáři k § 27 ZMS, Martin Svoboda: Komentář k § 27 ZMS, in: Ondřej Závodský – Martin Svoboda: *Zákon o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích. Komentář*, Praha: Wolters Kluwer 2019.

20 Cit. dle: Dagmar Tyšerová – Petr Vácha – Miloslav Kilián: *Hospodaření a nakládání se státním majetkem*, 2., aktualizované a doplněné vyd., Praha: C. H. Beck 2024, s. 97.

21 F. Rivero Hernández: *Usufructo, uso y habitación*, s. 67, marg. č. 1/55.

této osoby věc přecházela na její dědice. Jedná se o alternativu, v závislosti na konkrétních okolnostech vhodnější, k fideikomisární substituci. Takto, i dědičně, může poživací právo „přecházet“. Dalším běžným využitím je darování, u něhož může sloužit poživací právo podobným účelům, jako bylo naznačeno výše;²² vlastně jako alternativa darování pro případ smrti tak, že na obdarovaného za života zůstavitel převede vlastnické právo a sám si vyhradí (doživotní) poživací právo²³ tak, aby mohl věc stále užívat a brát z ní plody.²⁴ To potvrzují i německé empirické studie provedené mezi notáři, advokáty a daňovými poradci v roce 1999 a 2000 právníckou fakultou düsseldorfské univerzity.²⁵ Největší využití našlo poživací právo mezi notáři, a to právě především v souvislosti s otázkami dědického práva. Poživací právo rovněž slouží jako prostředek zajištění; dále uváděli důvody jako zajištění příjmů na dobu důchodu a jako formu čerpání příjmů z majetku s účelem daňových úspor nebo „záchrany před exekucí“ (*Rettung vor der Zwangsvollstreckung*). Nejméně často se vyskytuje dědičné poživací právo či bezúplatné darování poživacího práva. Vedle dědického práva má svou roli také v právu rodinném, a to nejen historicky, jak bylo výše uvedeno, ale i v dnešních poměrech.²⁶

- 28 Vzhledem k tomu, že v českém právním řádu neznáme samostatný institut zpětné hypotéky (ang. *reverse mortgage*), pro dosažení jejího účelu je tak možné využít různé kombinace právních nástrojů.²⁷ Zpětnou hypotékou zde myslím „úplatný převod vlastnického práva k dotčené nemovitosti na počátku smluvního vztahu zároveň se zřízením práva prodejci ji nadále užívat“.²⁸ Pro lepší zajištění pozice zástavního dlužníka se může nabízet využít poživacího práva spíše než „pouhého“ závazkového titulu.
- 29 Poživací právo dnes neslouží jenom pro zemědělské účely – ostatně proto se nemůžeme jen tak bez dalšího spokojit s historickou dogmatikou, neboť

22 Luis Díez-Picazo – Antonio Gullón: *Sistema del Derecho Civil. Derecho de cosas y Derecho Inmobiliario Registral*, III, 7. vyd., 5. dotisk, Madrid: Tecnos 2005, s. 326.

23 Filip Melzer: Úvodní výklad před § 1475 OZ, in: Filip Melzer a kol.: *Občanský zákoník § 1475–1720. Velký komentář*, Praha: C. H. Beck 2024, s. 32, marg. č. 131.

24 Navíc je možné k tomuto sjednat věcněprávní zákaz zcizení a zatížení, čímž je omezeno i dispoziční vlastnicko právo, a vlastníkově tak zůstává skutečně prázdné holé vlastnictví.

25 Výsledky shrnuje Petra Pohlmann: *Kommentar vor § 1030 BGB*, in: Reinhard Gaier a kol.: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Sachenrecht (§§ 854–1296)*, VI, 6. vyd., München: C. H. Beck 2013, s. 1615–1616, marg. č. 11–13.

26 Pro české právo, obecně pro služebnosti viz Kateřina Gvardová: *Služebnosti a jejich vybraná problematika v kontextu rodinných vztahů, Právo a rodina*, č. 1 (2019), s. 12–18.

27 Viz obdobně stanovisko ČNB k regulaci finančního trhu k právnímu rámci zpětné hypotéky ze dne 26. března 2020.

28 Cit. dle ibid. Ve španělském právu je zpětná hypotéka chápána podobně: jedná se o institut, „pro nějž vlastník domu, který je zastaven, přijímá plnění, která jsou obvykle pravidelná, i když lze poskytnout plnění jednorázově“, cit. dle: Luis Díez-Picazo: *Fundamentos del Derecho Civil patrimonial. Derechos Reales*, VI, Thomson Reuters 2012, s. 455.

jednoduše neznala nebo nepřipouštěla tak široké použití, které se dnes nabízí, především v souvislosti s vývojem kapitalismu²⁹ a vývojem techniky.³⁰ Poživací právo je rovněž alternativou pro reverzní doložku. Elischer a Drachovský upozorňují, že v některých případech nemusí reverzní doložka obstat proto, že může narušit dobré mravy nebo veřejný pořádek, ačkoliv obecně její přítomnost v právním jednání coby vedlejšího ujednání vyloučena v českém právu není.³¹ Reverzní doložka spočívá v tom, že dojde ke zpětnému převodu vlastnického práva k převedené věci s tím, že převodce (nejtypičtěji dárce) chce zabránit volnému nakládání s převedenou věcí po smrti nabyvatele.³² U poživacího práva nedochází k převodu vlastnického práva, což ale může být v těchto případech výhodou – vlastník tak může zajistit, že věc může plně užívat a pobírat z ní plody jiná osoba, ale nemůže s ní disponovat. Především v Německu a ve Francii se využívá poživací právo rovněž proto, že je daňově výhodnější než převod nemovité věci, resp. podléhá zvláštnímu režimu dědické daně.³³

2.3 POJETÍ POŽÍVACÍHO PRÁVA

2.3.1 HISTORICKÁ POJETÍ

Kvantitativní pojetí. Poživací právo bylo dříve považováno za fragment vlastnického práva, které z něj vlastník vyčleňuje a převádí jej na jinou

29 Emmanuel Dockers: Essai sur la notion d'usufruit, *Revue trimestrielle de droit civil*, č. 3 (1995), s. 479–507. Budiž však zdůrazněno, že ty ekonomické nástroje, které byly dříve známy, se zjevně i s poživacím právem používaly: i na začátku 20. století bylo nekontroverzní, že poživací právo vážlo například na akcii; viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. R I 1023/29 [Vážný 9509/1930], ze dne 9. ledna 1930. Co už tehdejší právo neznalo, bylo například poživací právo k podílu v SICAV – viz § 34 odst. 4 písm. d) ZISIF.

30 Např. se v německém právu umožňuje zřizovat poživací právo k elektronickým cenným papírům podle § 13 odst. 2 věta první, alinea 2 eWpG s konstitutivními účinky spojenými se zápisem do evidence elektronických cenných papírů. I poživací právo k elektronickému cennému papíru je stále považováno za nejrelevantnější případ jeho zatížení, viz Stephan Schulz: Kommentar zu § 24 eWpG, in: Stephan Schulz a kol.: *Kommentar zum Gesetz über elektronische Wertpapiere*, Köln: RWS Verlag Kommunikationsforum 2023, s. 377, marg. č. 7, kde uvádí i další autory se stejným názorem.

31 David Elischer – Ondřej Drachovský: Reverzní doložka a její využitelnost v české notářské praxi, *Ad Notam*, č. 2 (2020), s. 12–18.

32 David Elischer: *Darování a jeho podoby v novém soukromém právu*, Praha: Wolters Kluwer 2016, s. 95–96.

33 V československém kontextu se daňovými aspekty poživacího práva pro dědickou daň zabývali Rudolf Blattner – Josef Siblík: *Nástin zvláštní části práva poplatkového, platného v zemích České a Moravskoslezské a výbor judikatury*, II, Praha: J. Otto 1936, s. 42n. Daňovými aspekty služebností v českém právu se zabývá ve svém článku Helena Machová: Služebnost a daň z příjmů, *Daňová a hospodářská kartotéka*, č. 12 (2021), s. 11–21.

osobu. Toto pojetí je doposud přítomné ve francouzské doktríně. Poživací právo je zde definováno svým obsahem, svým výčtem práv.³⁴

- 33 Kvantitativní pojetí je problematické hned z několika důvodů obdobných těm, které vedly k tomu, že se výčtem jednotlivých dílčích vlastnických oprávnění nedefinuje vlastnické právo; totožně není dostatečné popisovat poživací právo výčtem poživatelových oprávnění.³⁵ Kvantitativní pojetí je jednoduše nedostatečné, protože tvrdit, že poživací právo opravňuje poživatele věc užívat (*uti*) a brát z ní plody (*frui*), je až přehnaně zjednodušující – vlastník i poživatel mají samozřejmě i další práva a povinnosti(!). Navíc není dobré brát dichotomii *uti-frui* příliš vážně, jak poznamenává Lacruz Berdejo. Je tomu především proto, že i složka užívání v sobě skrývá brání plodů (*a contrario* ust. § 1284 OZ).³⁶
- 34 Typickým příkladem kvantitativního pojetí poživacího práva je pojetí Carbonniera, který ve svém *Droit civil* popisuje, že v případě zřízení poživacího práva se vlastnické právo ztenčí a rozdělí (*la propriété se trouve écornée, démembrée*).³⁷ Kvantitativní přístup se podhaluje v textu i dále: „[z]e tří složek [pouvoirs], z nichž se [vlastnické právo] skládá, přechází usus a fructus na poživatele, vlastník si ponechává pouze abusus, který je jistě nejvýznamnější složkou, nikoli však nejviditelnější nebo nejvyužívanější [plus vivante]“.³⁸ K podobnému závěru dospěla i judikatura ke střednímu občanskému zákoníku, který neobsahoval výčet způsobitelných zřizovacích titulů ke zřízení věcného břemene a pouze se odkazoval (přiměřeně) na způsoby nabytí vlastnického práva (viz § 168 odst. 1 středního občanského zákoníku). Ve spojení s ust. § 549 středního občanského zákoníku to činilo zjevně interpretační problémy, neboť tato ustanovení nedovolovala testovat o majetku, který v době smrti zůstavitele nebyl, což vedlo Nejvyšší soud k závěru, že „[z]ávěti lze zřídit věcné břemeno nebo věcné právo vůbec, neboť věcná práva, o která jde, jsou jen výronem práva vlastnického a jeho obmezením. Pokud tedy zůstavitel měl právo dispoziční, a mohl z titulu svého vlastnictví užívat věc způsobem, jakým se má užívat podle zřizovaného věcného práva, nelze tvrdit, že by šlo o majetek, který zde

34 Podrobně také M. Czinege: Proč jsou omezená věcná práva omezená?

35 Ke zdejší diskuzi k tomuto problému viz diskuze Karel Eliáš: Vlastnické právo. Paradigmata českého pojetí pod zkušebním kamenem kontinentální právní kultury, *Právní rozhledy*, č. 22 (2005), s. 807–835; Jiří Spáčil: Současné problémy vlastnického práva, *Právní rozhledy*, č. 2 (2006), s. 60–69; Karel Eliáš: Aniž křičte, že Vám stavbu bořím, *Právní rozhledy*, č. 6 (2006), s. 292–296.

36 J. L. Lacruz Berdejo a kol.: *Elementos de Derecho Civil. Derechos reales. Derechos reales limitados*, s. 76.

37 Cit. dle: Jean Carbonnier: *Droit civil. Les biens: monnaie, immeubles, meubles*, III, 19. vyd., Paris: Presses Universitaires de France 2000, s. 164, marg. č. 92.

38 Cit. dle: *ibid.*

v době smrti zůstavitele nebyl.³⁹ V důsledku tohoto rozhodnutí byl názor reprodukován i v komentářové literatuře.⁴⁰ Vzhledem k absenci dalších podobných úvah jak judikatorních, tak doktrinárních považují tento názor Nejvyššího soudu za osamocený.⁴¹

Kvalitativní pojetí. Mezi výčet běžně přijímaných pojetí bych mimo typy zmíněné Rivero Hernándezem zařadil i pojetí poživacího práva výhradně skrze vlastní obsah. Jedná se o běžné pojetí v našem středoevropském prostoru, které má své dlouhé kořeny. Zároveň částečně souvisí s pojetím kvantitativním, ale vzhledem k tomu, že dochází k odlišnému popisu, dovolím si jej zde zmínit zvlášť. Typickým příkladem je Ehrenzweig, který vymezuje poživací právo tím, že jej systematicky zařazuje mezi osobní služebnosti, ukazuje, co může být jeho předmětem a jaká práva a povinnosti z něho stranám svědčí.⁴² Někteří autoři spojují kvantitativní pojetí s pojetím obsahovým.⁴³

Tato teorie neopouští představu o omezených věcných právech, která jsou stále do značné míry v kontrapozici k vlastnickému právu, protože právě v jeho mezích dochází k jejich výkonu. Omezené věcné právo zde nevystupuje jako oddělené dílčí oprávnění od práva vlastnického, i když jsou chápána tak, že co do rozsahu poskytují pouze část vlastnických práv,⁴⁴ což charakterizuje jejich omezenost. Například Gierke popisuje poživací právo tak, že „zahrnuje omezení prostřednictvím vyloučení jednotlivých užívání, nikoli však omezení na jednotlivá užívání [opis § 1030 odst. 2 BGB – poznámka MC]. Poživací právo je tedy právo, které po dobu svého trvání směřuje k plnému užívání. Přesto zůstává i během svého trvání omezeným věcným právem, které se vyznačuje částečným panstvím nad věcí, protože neuděluje panství nad substancí, nýbrž předpokládá nadřazené právo nad substancí [tj. jiné věcné právo, typicky vlastnické právo – poznámka

39 Cit. dle: Libuše Kučerová – Pavla Ondřejová: Několik poznámek ke vzniku věcného břemene na základě závěti, *Socialistická zákonnost* 32, č. 5 (1984), s. 287–291, kde citují toto stanovisko občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu, sp. zn. Ec 764/53.

40 Rudolf Holub: *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*, Praha: Orbis 1957, s. 136–137.

41 Je to také proto, že ústředním pojmem socialistické civilistiky byl právní vztah (nebo občanskoprávní poměr v podání Knappově), tudíž věcná břemena nebyla definována „vztahem k věci“, ale „společenským vztahem“ mezi lidmi, tudíž úvaha o povaze věcného břemene coby dílu vlastnického práva byla zbytečná; k tomu viz např. Viktor Knapp a kol.: *Učebnice občanského a rodinného práva. Obecná část – Práva věcná*, I, 2., přepracované vyd., Praha: Orbis 1955, s. 387–388.

42 Armin Ehrenzweig – Josef Krainz – Leopold Pfaff: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 2/1, 6. vyd., Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung 1920, s. 358n.

43 Viz např. Jiří Spáčil – David Havlík: *Komentář k § 1285 OZ*, in: Jan Petrov a kol.: *Občanský zákoník. Komentář*, 2., aktualizované vyd., 3. aktualizace, Praha: C. H. Beck 2023.

44 Friedemann Kainer: *Sachenrecht*, 2. vyd., Baden-Baden: Nomos 2023, s. 37, marg. č. 5.

MC].⁴⁵ Hauck kvituje Gierkovu poznámku tak, že popisuje požívací právo jako téměř takové neomezené omezené věcné právo.⁴⁶ Ačkoliv nejsou omezená věcná práva chápána tak, že by představovala dílčí oprávnění vlastníka, uznává se, že jsou od vlastnického práva, coby věcného práva nejkompaktnějšího, odvozena.

2.3.2 SOUČASNÉ POJETÍ

- 37 Úvod. Zdá se, že současné pojetí požívacího práva je takříkajíc v limbu, někde mezi kvantitativním pojetím jako výčtu práv (tedy *ius fruendi* a *ius utendi*) a kvalitativním pojetím – požívacího práva jako svébytného věcného práva se zvláštním poměrem k vlastnickému právu. Může se samozřejmě zdát, že se jedná o zbytnou úvahu bez praktického přesahu; anebo to může vyvolávat dojem, že obojí pojetí je vlastně totéž. Obě takové představy jsou však mylné. Posun v pojetí požívacího práva není o nic méně významný, i v kontextu ostatních omezených věcných práv, než posun ve vnímání vlastnického práva svým obsahem jako výčtu dílčích práv ke svébytnému vlastnickému právu jako komplexnímu nedělitelnému právu.
- 38 Kvantitativní pojetí ze zákonné definice. Je pravdou, že zákonná definice požívacího práva v ust. § 1285 OZ zjevně navazuje na historické pojetí požívacího práva a definuje jej svým obsahem. Tomu není potřeba přikládat zbytečně velký význam; ano, tato definice vychází z tradičního pojetí a odkazuje se tak na požívací právo jako tradiční institut *ius commune* – to je však všeho všudy vše. Pokud by opravdu byla definice požívacího práva v § 1285 OZ všeříkající, pak by čtenář mohl nyní odložit knihu, protože na zbylých stranách nenajde nic než prostou poetickou prázdnotu myšlenek odhalující nejnítěrnější a mocnou potřebu lidských bytostí k akademickému monologu. Jenže tomu tak není – čtenář zde knihu pokládat nemusí
- 39 a přesto, věřím, neobjeví toto křiklavé vakuum myšlenek. Zákonná definice zde nemá za svůj cíl skutečný popis toho, co je jejím předmětem; stanoví pouze zásadní právní koncept, který je dalšími právními normami blíže rozveden, upraven a/nebo doplněn.⁴⁷ Zákonná definice, která, jako v tomto případě, obsahuje normativní pojem (*Nominaldefinition*), může často vymezit koncept, který je v rozporu s jeho běžným užitím,⁴⁸ anebo může takto vymezit abstraktně nebo konkrétně koncept nový. Na ustanovení § 1285 OZ je třeba pohlížet tak, že se jedná o základní

45 Otto Gierke: *Deutsches Privatrecht. Sachenrecht*, II, Leipzig: Duncker & Humblot 1905, s. 679, § 147, I, 1.

46 Rony Hauck: *Nießbrauch an Rechten*, Tübingen: Mohr Siebeck 2015, s. 10–11.

47 Rolf Wank – Martin Maties: *Die Auslegung von Gesetzen*, 7. vyd., München: Franz Vahlen 2023, s. 19.

48 T. M. J. Möllers: *Legal Methods*, s. 126, marg. č. 56 a 57.

normativní vymezení právního konceptu, který je blíže rozebrán dalšími ustanoveními; a rovněž nakonec rozpracován i právní vědou, která sama může definici nabídnout,⁴⁹ respektive tuto zákonnou definici více upřesnit. Dockers, jsa klasikem, v témže kontextu připomíná, že *omnis definitio in iure civilis periculosa*.⁵⁰

Při vymezení poživacího práva se tak nemusíme držet zákonné definice, která má především význam pro systém občanského zákoníku. Zákonné definici jsem se chtěl vyhnout nikoli proto, že by snad nenabízela dostatečně jasný popis toho, co poživací právo je, ale proto, že svým zněním spíše vede (zdánlivě) ke kvantitativnímu pojetí poživacího práva.⁵¹ Je však pravdou, že švýcarská doktrína uznává nemožnost jednotné definice poživacího práva s ohledem na jeho odlišné podoby podle způsobilého předmětu, na němž poživací právo vázne.⁵²

Česká právní věda i právní praxe vždy správně přistupovaly ke služebnosti (věcnému břemeni) s tím, že služebnost představuje omezení vlastnického práva; jinými slovy, že služebnost nepředstavuje *pars dominii* tak, že by vlastnické právo, obzvlášť pak se zřetelem k jeho dnešnímu kvalitativnímu pojetí,⁵³ ze svého středu vyčlenilo ta práva, která jsou předmětem poživání (typicky, byť nepřesně, uváděno jako *ius utendi* a *ius fruendi*).⁵⁴ Rád bych však upozornil na odlišný přístup Nejvyššího soudu u poživání v kontextu pachtu, kde by se jevílo, že Nejvyšší soud se zřejmě přiklání k pojetí poživání coby *pars dominii*: „Zatímco podstatou nájmu je přenechání pronajaté věci pronajímatelem k dočasnému užívání nájemci, který se zavazuje za toto užívání platit nájemné, u pachtu přenechává propachtovatel pachtýři za pachtovné právo věc nejen užívat (*ius utendi*), ale také požívat (*ius*

49 Rolf Wank: *Juristische Methodenlehre. Ein Anleitung für Wissenschaft und Praxis*, München: Franz Vahlen 2020, s. 209, marg. č. 10n.

50 E. Dockers: *Essai sur la notion d'usufruit*.

51 Byť například ve španělském právu se vyskytují kritiky podobně znějící, avšak o poznání stručnější, definice podle CC(es) (viz čl. 467 CC/es/: „Poživací právo opravňuje užívat cizí majetek s povinností zachovávat jeho podobu a podstatu, ledaže by zřizovací právní jednání nebo zákon dovolovaly jinak.“), viz např. Augustín Luna Serrano: *La inútil definición del usufructo del art. 467 del Código civil*, *Revista de derecho agrario y alimentario* 23, č. 50 (2007), s. 81–85. Domnívám se ovšem, že takové kritiky jsou skutečně bezpředmětné, protože účelem zákona zde není poskytnout hlubokou doktrinní definici; a takto je na zákon třeba pohlížet.

52 Roland M. Müller: *Kommentar zu art. 745 ZGB*, in: Heinrich Honsell a kol.: *Basler Kommentar. Zivilgesetzbuch (Art. 457–977 ZGB, Art. 1–61 SchlT ZGB)*, II, 4. vyd., Helbing Lichtenhahn Verlag 2011, s. 1413, 2a.

53 Oproti pojetí kvantitativnímu, tedy souhrnu dílčích povinností; viz § 123 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

54 Totožně Ascensión Lecifena Ibarra a kol.: *Tratado de usufructo*, Madrid: Wolters Kluwer España 2016, str. 67n. Totožně i v současném francouzském právu, viz Philippe Malaurie - Laurent Aynès - Maxime Julienne: *Droit des biens*, 10. vyd., Paris: LGDJ 2023, s. 309–310, marg. č. 412.

fruendi), tedy i právo na plody a užitky propachtované věci [...].⁵⁵ Kontrast s pojetím nájmu podtrhuje chybné pojetí, kterého se zde Nejvyšší soud pro pacht dopustil: u nájmu správně identifikuje, že jeho podstatou je přenechání věci, kdežto u pachtu by vlastník přenechával místo věci právo užívat a požívat? Nikoliv, ostatně ani zákon (arg. § 2332 odst. 1 *ab initio* OZ) tento model nepředpokládá; je tak třeba posoudit tuto rozhodovací praxi Nejvyššího soudu za nepřesnost a nepřeceňovat její význam co do povahy požívání.⁵⁶

- 42 *Zvláštní vztah k vlastnickému právu.* Na rozdíl od Rivero Hernández se domnívám, že kromě výše vyjmenovaných přístupů existuje v současné civilistice ještě jeden další, který zde obhajují i já. Byť uznávám, že požívací právo, podobně jako jiná omezená věcná práva, má nepopíratelně zvláštní vztah k vlastnickému právu jako věcnému právu nejkomplexnějšímu (viz marg. č. 44), je třeba na něj pohlížet nikoliv *pouze* prizmatem tohoto zvláštního vztahu; na požívací právo je třeba nahlížet jako na svébytné věcné právo. Rivero Hernández totiž vychází z toho, že požívací právo není svébytný institut, ale je z vlastnického práva odvozeno.⁵⁷ Podobný postoj za účinnosti předchozího obč. zák. zastával i Spáčil⁵⁸ a právní praxe.⁵⁹ Celá řada významných cizích autorů věnujících se dlouhodobě věcným právům vychází z téže teze.⁶⁰ V poměrech české civilistiky dnes není striktně takto na omezená věcná práva pohlíženo.⁶¹ Posun, a to nejen v českém prostředí, spo-

55 Cit. dle: rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 3721/2019, ze dne 19. ledna 2020, uveřejněné pod č. 81/2020 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní; totožně pak rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 2894/2020, ze dne 14. prosince 2020; a rovněž rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 3395/2022, ze dne 18. dubna 2023.

56 V římském právu, případně později, bylo občas na požívací právo hleděno jako na omezenou formu vlastnictví; viz blíže Marc Nicod: *La quasi-propriété de l'usufruitier ou la propriété usufructuaire*, in: *Qu'en est-il de la propriété?*, ed. Daniel Tomasin, Toulouse: Presses de l'Université Toulouse Capitole 2006, s. 197–202.

57 F. Rivero Hernández: *Usufructo, uso y habitación*, s. 94–95, marg. č. 1/190.

58 Spáčil ve vztahu k diskuzi o povaze absolutních práv mj. uvádí, že „moc oprávněného z věcného břemene je odvozena od moci vlastníkovy (právo vlastníka je tu primární, oprávnění z věcného břemene je druhotné, i když vlastník, který břemeno zřídil, je nemůže z vlastní vůle vypovědět; to platí ovšem i pro řadu obligačních vztahů) [...]“; cit. dle: J. Spáčil: *Věcná břemena v občanském zákoníku*, s. 6.

59 Viz např. náleží Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 66/03, ze dne 12. dubna 2006: „Je proto namístě soudit, že jim zaniká právo „nižšího řádu“ (od práva vlastnického odvozené, např. právo odpovídající věcnému břemenu, právo nájmu) [zdůrazněno MC], jestliže k vydání věci došlo osobami, které se staly povinnými osobami odvozené (tj. osobami blízkými).“

60 Budiž za všechny zmíněn Westermann, který, ačkoliv nikoliv nekriticky, přijímá rovněž toto východisko: „Sou označována [omezená věcná práva] jako zatížení vlastnictví, někdy také jako oddělení. Také tato práva jsou absolutní, i když zakládají jiný druh vymezení [Zuordnung].“; cit. dle: Harry Westermann a kol.: *Sachenrecht*, 8., nové přepracované vyd., Hamburg: C. F. Müller 2011, s. 10, marg. č. 14.

61 Byť Tégl zřejmě (?) staví rovnítko mezi omezeností coby odvozeností od vlastnického práva a omezeností coby užší rozsah a obsah; viz Petr Tégl: *O kolizi limitovaných věcných práv*

čívá především v postupné změně vnímání vlastnického práva jako „pojmové právní možnosti přímého a neomezeného nakládání s věcí“⁶² k pojetí vlastnického práva, které je sice nejkompexnějším věcným právem co do svého rozsahu a obsahu, v němž jsou však subjektivní práva vlastníka více relativizována, přičemž služebnost je považována za jedno z omezení vlastnického práva.⁶³ Wolf a Wellenhoferová takto uvádí, že „[o]mezení vyplývá z toho, že tato práva – na rozdíl od vlastnictví – neobsahují všechna možná práva, ale dávají oprávněné osobě pouze dílčí práva k věci“.⁶⁴

Osobě oprávněné z omezeného věcného práva svědčí právo, které není nijak „podřízené“, resp. nepředstavuje právo „nižšího řádu“ oproti právu vlastnickému.^{65, 66} Požívatelé zákon umožňuje zrovna tak účinnou ochranu vůči vlastníkovi věci, která je předmětem požívacího práva, jako ji poskytuje proti každé jiné třetí osobě.⁶⁷ To se rovněž projevuje i mimo vlastní ochranu: typicky tak, že vlastník má vůči požívateli povinnost něco vykonat plynoucí přímo ze zákona: např. v případě přispívání na náklad podle § 1263 OZ. Nárok na výkon subjektivního omezeného věcného práva samozřejmě neplyne z vlastnického práva, ale ze samotného omezeného věcného práva. Wolf a Wellenhoferová k tomu uvádí, že „[...] oprávněné osobě umožňují přímou moc nad věcí ve svém rozsahu, která, podobně jako vlastnické právo, působí absolutně“.⁶⁸ Nakonec proto se elasticita požívacího práva projevuje jeho zúžením nebo rozšířením v závislosti na zřízení nebo zániku jiného věcného práva lpícího na této věci (viz marg. č. 117). Požívací právo představuje jednoduše samostatnou hospodářskou hodnotu. I tak představuje požívací právo omezení práva vlastnického.

a způsobech jejího řešení (pokus o uvedení do problematiky), *Právní rozhledy*, č. 20 (2016), s. 687–704, poznámka pod čarou č. 1.

62 Cit. dle: Antonín Randa: *Právo vlastnické dle rakouského práva*, 8. nezměněné vyd., Praha: Nákladem České akademie pro vědy, slovesnost a umění 1922, s. 1 a 2.

63 Viz např. Jiří Spáčil: Komentář k § 1012 OZ, in: Jiří Spáčil a kol.: *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474)*, 2. vyd., Praha: C. H. Beck 2020, s. 144–145, marg. č. 6n; srov. H. Westermann a kol.: *Sachenrecht*, s. 10, marg. č. 13.

64 Cit. dle: Manfred Wolf – Marina Wellenhofer: *Sachenrecht*, 38., přepracované vyd., München: C. H. Beck 2023, s. 3, marg. č. 6.

65 Wolfgang Brehm – Christian Berger: *Sachenrecht*, 4. vyd., Tübingen: Mohr Siebeck 2022, s. 7 a 8, marg. č. 10.

66 Například ani to, že někdy se v portugalské doktríně mluví o menších věcných právech (*direitos reais menores*), nemění nic na tom, že v současné portugalské doktríně se tato práva považují za zatížení vlastnictví (které se nazývá v tomto vztahu větší věcné právo, *direito real máximo*), viz António Menezes Cordeiro: *Tratado de Direito Civil. Direitos Reais*, XIII, Coimbra: Almedina 2022, s. 382–383; srov. Rui Pinto Duarte: *Curso de Direitos Reais*, 4. vyd., Cascais: Princípia 2020, s. 23–24.

67 Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1856/2002, ze dne 25. února 2003; souhlasně (s odlišnou, avšak rovněž souhlasnou judikaturou) Dušan Hrabánek: Komentář k § 1259 OZ, in: J. Spáčil a kol.: *Občanský zákoník III. Věcná práva*, s. 1119.

68 Cit. dle: M. Wolf – M. Wellenhofer: *Sachenrecht*, s. 3, marg. č. 6.

- 44 Požívací právo se nemůže zcela oprostít od vztahu s vlastnickým právem. Neztotožňuji se tak úplně se skutečně přísným pojetím odvozenosti Dominikovým, podle něhož nelze vůbec o odvozenosti hovořit, a to především v otázce třídění způsobu nabytí na originární a derivativní, protože „každé subjektivní právo trvá pouze s oprávněným subjektem, jest osobním jeho právem, a nově oprávněnému přísluší jiné, nové, jeho právo subjektivné [sic]“.⁶⁹ V otázce poživacího práva se s Dominikem v této věci ztotožňuji, zároveň se domnívám, že takto přísné opuštění vlastnického práva není možné. Je zbytečné uvažovat o odvozenosti nebo odvislosti poživacího práva od vlastnického práva v obecných pojmech;⁷⁰ to však nevylučuje pojmenování jeho zjevného vztahu s vlastnickým právem. Ostatně v některých případech je existence vlastnického práva podmínkou vzniku poživacího práva.⁷¹

2.4 POŽÍVACÍ PRÁVO A NUMERUS CLAUSUS VĚCNÝCH PRÁV

2.4.1 ZÁSADA NUMERUS CLAUSUS A NUMERUS APERTUS

- 45 Zásada *numerus clausus* úzce souvisí s „typovostí“ věcných práv⁷² (šp. *tipicidad*, pt. *tipicidade*, de. *Typenzwang*), a to tak, že je běžně pokládáno rovnítko mezi oba pojmy,⁷³ ačkoliv se jedná o pojmy odlišné. Zásada *numerus clausus* stanoví, že přípustný je pouze vyjmenovaný (taxativní) uzavřený výčet z větší množiny myslitelných možností.⁷⁴ Za „typovost“, v tomto případě věcných práv, Lacruz Berdejo označuje „základní popis zvláštního a specifikovaného vlivu na potenciální nebo skutečnou věc, který je nadán inhe-

69 Cit. dle: Rudolf Dominik: *O zastavení práv z vynálezu*, Praha: Bursík & Kohout 1918, s. 22.

70 Matěj Czinege: Proč jsou omezená věcná práva omezená?

71 Tomu je tak v případě zřízení poživacího práva na základě právního jednání. K tomu viz blíže marg. č. 309. Podobně v obecné nauce i Robert Mayr-Harting: *Soustava občanského práva. Práva věcná*, II, Brno: Barvič & Novotný 1924, s. 129–130; podobně tak i Emanuel Tilsch: *Občanské právo. Část všeobecná*, 3. vyd., Praha: Nákladem spolku československých právníků „Všehrd“ 1925, s. 90–91. Totožně je omezené věcné právo B odvozeno od jiného odvozeného práva A, ježto omezené věcné právo B omezuje, viz např. § 1252 odst. 1 OZ.

72 Neboli také „princip závazné typologie“, což je pojem, který (byť v kontextu právnických osob, kde se uplatňuje obdobný princip) používají Havel a Pihera jako český ekvivalent pro *Typenzwang*, viz Bohumil Havel – Vlastimil Pihera: Hranice autonomie vůle v právu obchodních korporací (strukturální úvahy), *Právník*, č. 4 (2022), s. 319–331. Nebo také je možné použít pojem *zásada uzavřeného počtu typů*, který používá Knapp, viz V. Knapp a kol.: *Učebnice občanského a rodinného práva*, s. 93.

73 A. M. Cordeiro: *Tratado de Direito Civil*, s. 279n, marg. č. 100n; nebo Klaus Vieweg – Altmuth Werner: *Sachenrecht*, 7., nové přepracované vyd., München: Franz Vahlen 2015, s. 4, marg. č. 3.

74 Shodně Zuklínová v Jan Dvořák a kol.: *Občanské právo hmotné. Věcná práva*, III, Praha: Wolters Kluwer ČR 2015, § 1.

rentností a účinností vůči všem [*reipersecutoriedad*]. K tomu, aby existoval právní typ, není nezbytné, aby jej zákon definoval [...],“ ale aby jej alespoň umožňoval.⁷⁵ Podobně tak Koziol, Welser a Kletečka pro rakouskou doktrínu rozlišují zásadu *numerus clausus* coby „uzavřený počet věcných práv“ a *Typenzwang* jako zákonem upravenou podobu co do obsahu a rozsahu.⁷⁶ Obdobně k jejich rozlišení přistupuje Westermann, Gursky a Eickmann.⁷⁷ Pro účely této publikace raději používám rozlišení na zásadu povinného typu (*Typenzwang*) a zásadu povinného obsahu (*Typenfixierung*) tak, jak je rozlišuje von Bar.⁷⁸

Na tomto místě ponechávám stranou otázku spojenou s významem 46 ust. § 977 OZ, v němž se stanoví *numerus clausus* absolutních věcných práv, z něhož nutně neplyne, že se zásada *numerus clausus* vztahuje na věcná práva, nýbrž na absolutní kvalitu subjektivních práv. Uznávám, že tento postoj není běžný a je kontroverzní.⁷⁹ Znamenalo by to, že české právo přistupuje naopak k zásadě *numerus apertus*? Nikoliv, jednoznačně uznávám,

75 Cit. dle: J. L. Lacruz Berdejo a kol.: *Elementos de Derecho Civil. Derechos reales. Derechos reales limitados*, s. 12.

76 Helmut Koziol – Rudolf Welser – Andreas Kletečka: *Grundriss des bürgerlichen Rechts. Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht*, I, 14. vyd., Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung 2014, s. 262–263, marg. č. 748–749.

77 Podle nich jsou u věcných práv „prvky autonomie vůle: smluvní svoboda a svoboda volby smluvní strany, nikoliv ale svoboda utvářet obsah. Namísto toho se zúčastněné strany musí držet uzavřeného počtu typů věcných práv (*numerus clausus*) [...] nemohou být tyto smluvně upraveny odlišně od zákonného vzoru (typovost).“; cit. dle: H. Westermann a kol.: *Sachenrecht*, s. 29, marg. č. 15.

78 Christian von Bar: *Gemeineuropäisches Sachenrecht. Grundlagen*, s. 82, marg. č. 58. Jako odpovídající český pojem pro *Typenfixierung* zde volím pojem *zásada povinného obsahu* tak, aby byl pojem komplementární k pojmu zásady povinného typu. Samozřejmě na tomto pojmu netrvám.

79 Podobně se zřejmě na toto ustanovení dívá Jan Dvořák: *Komentář k § 977*, in: Jiří Švestka a kol.: *Občanský zákoník. Komentář (§ 976 až 1474)*, III, 2. vyd., Praha: Wolters Kluwer 2019. Pokud se na ustanovení § 977 OZ díváme hlediskem gramatického výkladu, coby první metody interpretace normy (T. M. J. Möllers: *Legal Methods*, s. 121–123, marg. č. 39; totožně J. Wintr: *Metody a zásady interpretace práva*, s. 53), pak je možné dojít k názoru, že ustanovení „pouze“ zakotvuje pravidlo, že kvalitu absolutní povahy subjektivní práva získávají tehdy, přiznává-li jim ji zákon. Jinými slovy, pouze některá práva mohou být absolutní, a to ta, kterým to zákon přiznává – přísně vzato se jedná o *numerus clausus* absolutních práv. Systematicky se absolutní povaha přiznává věcným právům jako skupině – nikoliv (!) jednotlivým věcným právům. Tuto koncepci zjevně zastává i NS: „[...] která práva k majetku jsou absolutní, pak rovněž stanoví zákon – viz § 977 o. z. Ze systematiky občanského zákoníku, tak jako i z nepochybné právní dogmatiky, se zcela zřetelně podává, že mezi absolutní práva majetková náleží též práva věcná, mezi nimi i právo vlastnické (viz § 976 a násl. o. z.).“; cit. dle: rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 234/2021, ze dne 27. října 2021. Každému věcnému právu, zdá se, je přiznává zákonem absolutní povaha, avšak výčet věcných práv není tímto ustanovením omezen. K tomuto závěru vede i citovaný úryvek z rozhodnutí Nejvyššího soudu. Pokud každé věcné právo má absolutní povahu, neznamená to, že zákon omezuje výčet věcných práv.

Trvám si však na tom, že je nepřesné mluvit o zásadě *numerus clausus* věcných práv s poukazem na ust. § 977 OZ. Mám za jisté, že se jedná o ustanovení o taxativním výčtu absolutních

že v českém právu jistě *numerus clausus* věcných práv platí, avšak tato zásada neplyne ze zákonného textu, ale z doktríny.⁸⁰ Toto řešení je ostatně v kontinentálních systémech zcela běžné, a naopak je neobvyklé, aby tato zásada byla stanovena výslovně.⁸¹

- 47 Tam, kde „typovost“ požívacího práva souvisí s otázkou kogentnosti nebo dispozitivity úpravy služebností (viz arg. č. 56), tam se zásada *numerus clausus* váže k pojetí požívacího práva jako jednotného institutu, svazující jej systematickou civilního práva.
- 48 Díez-Picazo, s odkazem na argentinského akademika Véleze Sarsfielda, poznamenává, ačkoliv tak nečiní k výkladu o zásadě *numerus clausus*, že ve středověkém právu bylo na škodu, že na věci vázlo velké množství různých věcných práv: „[š]panělští spisovatelé, říká Vélez, si stěžovali na zlo, které vzniklo existencí různých věcných práv k téže věci, práva vlastníka a práva cenzora, protože nemovitosti šly na úbytě. V jiných případech se jeden považoval za vlastníka pozemku a druhý za vlastníka stromů na něm. Někdy byl jeden vlastníkem trávy, která rostla, a druhý vlastníkem plantáží, které byly vytvořeny. Množství věcných práv k témuž majetku je plodným zdrojem komplikací a soudních sporů a může být velmi na škodu užívání takového majetku a volnému oběhu nemovitostí, které jsou věcně rozštěpené, když jsou podle dědického práva tato práva rozdělena mezi mnoho dědiců, aniž by bylo možné majetek mezi ně rozdělit. Vlastnictví je znehodnoceno a vznikají soudní spory, když se věcné právo vztahuje na hmotnou část věci, která nepředstavuje takřkajíc vlastnictví oddělené a odlišné od věci samotné, a když nepředstavuje spoluvlastnictví schopné dát podnět k rozdělení mezi spoluvlastníky nebo k dražbě.“⁸² Tuto obavu ve své době sdílela i česká a rakouská civilistika.⁸³
- 49 Co se týče požívacího práva, pak tato zásada znamená, že nelze vytvářet nová věcná práva, která by byla obsahem podobná požívacímu právu, ale jednalo by se o svébytná, jiná věcná práva.⁸⁴ Tato otázka není jen doktri-

práv, z čehož by se mohlo dovozovat, že se tímto ustanovením omezuje i výčet věcných práv; kritérium je postaveno na kvalitě absolutnosti, nikoliv na věcnéprávní povaze.

80 Zásada *numerus clausus* je v evropském kontextu běžná, navíc je zcela běžné, že se jedná o zásadu, která vychází právě z doktríny, a nikoliv z textu zákona. Výjimku zde představuje Francie, která tuto zásadu zavrhlá již v 19. století a tento závěr byl nedávno i potvrzen (viz P. Malaurie - L. Aynès - M. Julienne: *Droit des biens*, s. 116n, marg. č. 138-144). K historii zásady *numerus clausus* v *ius commune* i v jednotlivých právních systémech s dalšími odkazy viz A. M. Cordeiro: *Tratado de Direito Civil*, s. 279n, marg. č. 100n.

81 *Ibid.*, s. 311.

82 Cit. dle: Luis Díez-Picazo: *Autonomía privada y derechos reales*, *Revista Crítica de Derecho Inmobiliario* 52, č. 513 (1976), s. 273-306.

83 Pavel Petr: *Nové právo k povrchu*, Praha: C. H. Beck 2016, s. 5-9, a zde citovaná historická literatura.

84 I přesto, že se jedná o obsah požívacího práva, souvisí tato otázka se zásadou povinného typu. Zásada povinného obsahu (*Typenfixierung*) se vztahuje k obsahu množiny možných věcných práv.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Povaha požívacího práva.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.